

Noord-Drente — in het bijzonder Roden en Norg — krijgt in de zogenaamde 'groene' structuurschema's bijzondere aandacht. Wat het nationale beleid betreft, is er sprake van de aanduiding Grote Landschappelijke Eenheid (GLE) en Nationaal Landschap (NL). Op basis van de Landinrichtingswet is er voor een gebied een herinrichting in voorbereiding.

Landschap ten oosten van Leeë, op de achtergrond de kerk van Lettelbert

HET GEBIED RODEN-NORG

Jan van Dalen

DE STREEK RODEN-NORG LIGT OP DE OVERGANG van het Drentse grondmorene-dekzandplateau naar het Groningse laagveen-zeekleigebied. Het landschap wordt in het zuiden en in het midden bepaald door het voor Drente zo kenmerkende historische esdorpenlandschap. De deels nog gave oude kernen (Zuidvelde, Westervelde en Peest) liggen tussen de relatief hoogliggende essen en de jonge heide en hoogveen-ontginningsgronden. De relatief laagliggende beekdalen met hun typerende houtwallen doorsnijden dit landschap. Deze visueel open gebieden worden met elkaar verbonden door kleinschalige ruimten omgeven door vele percelen bos en heide, vennen en singels. De meeste beken vonden vroeger hun oorsprong in de buurt van (Norger-, Zeijer- en Smilderveen) het Fochteloërveen. Ze verzamelen zich in het open laagveengebied in het noorden waar ook het Leeekstermeer te vinden is. Aan de rand van dit laagveengebied (Rodenwold, Foxwolde, Leutingewolde) heeft het okkupatiepatroon een wegdorpparakter met optrekkende verkaveling. Op de hogere

gronden is beplanting meestal regel. Waar potklei ondiep in het profiel voorkomt, bevinden zich enkele botanische loofbossen. Verder zijn in het gebied nog enkele bijzondere elementen aan te treffen zoals de typische hoogveenontginning van Veenhuizen, de landgoederen Westervelde, Mensinge en de restanten van Terhey.

Ondanks de veranderingen die het gebied in de loop der tijden en met name in de 20e eeuw heeft ondergaan, is de samenhang van de terreingesteldheid enerzijds en de inrichting en het gebruik van de mensen anderzijds nog duidelijk herkenbaar aanwezig. Door deze samenhang bezit het gebied historisch-landschappelijk grote betekenis.

Maar ook doordat tal van voor het oorspronkelijke Drentse kultuurlandschap kenmerkende landschapsonderdelen en elementen (oude dorpskernen, essen, beekdalen, houtwallen, singels, hakhoutbosjes enz.) in een meestal grote mate van gaafheid aanwezig zijn.

Met de gevarieerde typisch-geografische en

bodemkundige gesteldheid van het gebied, de inrichting en het gebruik door de mens, hangen de ecologische kwaliteiten nauw samen. In het gebied Roden-Norg komen tal van milieutypen en overgangssituaties voor. Belangrijke aspecten in dit verband zijn de aanwezigheid van een uitgestrekte oppervlakte hooggelegen voedselarme gronden (heide, hoogveen, bos, vennen), alsmede de geleidelijke overgang van deze gronden. Deze overgang valt samen met de grens tussen twee plantengeografische distrikten: het Drents distrikt en het Halfdistrikt. Op veel plaatsen treft men goed ontwikkelde levensgemeenschappen aan, zoals de levensgemeenschap hoogveen (het in het zuiden gelegen Fochteloërveen), van loofbos (bv. het Norgerholt, het Kleibos) en van vochtig grasland (het gebied rond het Leeekstermeer). In historisch-landschappelijk, hydrologisch en ecologisch opzicht zijn tal van relaties aanwezig, zoals hydrologische relaties tussen hoge en lage gronden, die onder meer in het optreden van kwel tot uiting komen, de samenhang van de boven- en benedenloop van de

Hazematen langs het Lieverense diep

beken, de relaties van houtwallen en singels met de omringende graslanden en bossen en de samenhang van hoogveen en heiderestanten met de omringende graslanden.

Grote Landschapseenheid

De streek Roden-Norg bezit veel grote natuurwetenschappelijke, cultuurhistorische, ecologische en visueel-landschappelijke waarden. Zij wordt dan ook wel gezien als een van de meest samenhangende en gave natuur- en kultuurlandschappen van enige omvang van Drente, maar ook van Nederland. In de in 1977 door de regering vastgestelde Nota Landelijke Gebieden en in de gelijknamige struktuurschets, duikt voor het eerst het begrip Grote Landschapseenheid (GLE) op. Het voorgestane beleid is nader uitgewerkt in een van de drie groene struktuurschema's die in 1981 door de regering zijn uitgebracht en in 1985 door de Tweede Kamer zijn vastgesteld. Een centrale rol wordt daarbij ingenomen door het Struktuurschema Natuur- en Landschapsbehoud (SNLB); er zijn echter ook dwarsverbanden met het Struktuurschema Landinrichting (SLI) en het Struktuurschema Openluchtrecreatie (SOR). Het gebied Roden-Norg staat in het SNLB aangegeven als GLE en in het SOR heeft het de aan-

duiding Nationaal Landschap (NL) gekregen.

Volgens het struktuurschema moet men zich bij een GLE het volgende voorstellen: 'Het beleid met betrekking tot Grote Landschapseenheden is gericht op de instandhouding van het algehele karakter van het gebied, op instandhouding van de samenhang tussen de onderscheiden ruimtelijke eenheden en op het behoud van ecologische, cultuurhistorische en landschappelijke waarden van die ruimtelijke eenheden afzonderlijk'.

Voor een NL geldt een overeenkomstige beleidsdoelstelling maar daarbij wordt uitdrukkelijk gewezen op de recreatieve waarde en functie van het gebied. Figuur 1 geeft de beschrijving in het SNLB van GLE en NL weer.

Het gewicht dat aan het GLE-beleid wordt toegekend blijkt uit het feit dat er op struktuurschema-nivo sprake is van een essentiële uitspraak. Dit geldt niet voor het NL. In de vastgestelde struktuurschema's valt op te maken dat in geval van GLE en NL het bestaande instrumentarium voor behoud en beheer van de waarden gekoncentreerd en met voorrang dient te worden ingezet. Er worden geen nieuwe instrumenten ontwikkeld. In de toelichting op het streekplan Noord-Drente staat aangegeven dat het rijksbeleid wat be-

treft de GLE en het NL in algemene zin wordt ondersteund.

'Neen, tenzij'

De kern van het GLE-beleid komt er in de praktijk op neer, dat ruimtelijke ingrepen in GLE's waarvoor het rijk (mede) verantwoordelijkheid draagt en die het algehele karakter en de samenhang en waarden ervan aantasten, uitsluitend in geval van zwaarwegende maatschappelijke belangen in uitvoering worden genomen. In de praktijk zal het zo zijn dat ook omstandigheden in de landbouw, zoals slechte inkomenssituaties of werkomstandigheden zwaarwegende belangen kunnen vormen. Maar wel dient dan uitdrukkelijk te worden nagegaan of aan deze belangen niet redelijkerwijs of op andere wijze of elders kan worden tegemoet gekomen. Er dient dus zeer nadrukkelijk naar alternatieven te worden gezocht voor inrichtingsmaatregelen die het algehele karakter, de onderlinge samenhang en de waarden van het gebied ernstig aantasten. De Minister van VROM heeft ten aanzien van cultuurtechnische en andere zware ingrepen in relatie met het GLE-beleid het begrip 'Neen, tenzij' geïntroduceerd.

Streekplan

Naast allerlei andere motieven vormt het gegeven dat bestuurlijk gezien er een goed afwegingskader voor handen moet zijn om tot de ontwikkeling van het platteland van Roden en Norg een van de belangrijkste motieven om met een nieuw streekplan voor Drente te komen.

Uitgaande van het gegeven dat in het streekplan staat aangegeven dat op provinciaal nivo het GLE-beleid wordt onderschreven is het interessant om na te gaan hoe dat nu beleidsmatig zal uitpakken. Om te beginnen is het rijk bij het vormgeven van het GLE-beleid tot nu toe niet verder gekomen dan het formuleren van prachtige volzinnen, waarvan de uitwerking te lang op zich laat wachten. Wat in ieder geval wel duidelijk is, is dat het streekplan het GLE-beleid in ernstige mate kan frustreren.

Het streekplan verdeelt het platteland in drie categorieën: agrarisch gebied, agrarisch gebied met landschappelijke waarde en agrarisch gebied met hoge landschappelijke en natuurwetenschappelijke waarde. De laatste categorie valt uiteen in een relatienotagegebied en in een gebied, waarin met erkenning van

de landschappelijke waarde, nog een landbouwkundige inrichting kan plaatsvinden en laat duidelijk de tweeslachtigheid van het plan zien.

Er ontbreekt een ander belangrijk punt dat eigenlijk het hart van het GLE-beleid zou moeten zijn, namelijk de onderlinge samenhang van de verschillende gebiedsdelen.

Er kunnen nu, evenals in de rest van Drente met de ruilverkaveling Ruinerwold-Koekange als tragisch dieptepunt, messcherpe grenzen ontstaan tussen de verschillende landschappelijke eenheden. Vooral de onvoldoende aandacht voor de landschappelijke en waterhuishoudkundige samenhang springt in het oog. Nog concreter gezegd: afbraak van het vooral visueel waarneembare fraaie landschap en door ontwatering en verstorend van de waterhuishouding en ondergang van vele planten- en diersoorten en in groter verband een regelrechte ondermijning van bos- en natuurgebieden. De huidige aanvechtbare landinrichtingspraktijk is volgens het voorontwerp ook in Noord-Drente zonder meer ten uitvoer te brengen. Samenvat betekent het dat bij uitwerking van het streekplanbeleid de landschappelijke, maar nog meer de natuurwetenschappelijke waarde van het gehele GLE-gebied Roden-Norg tot een onaanvaardbaar nivo zal dalen.

Herinrichting

Voor het gebied Roden-Norg staat een herinrichting op basis van de Landinrichtingswet op stapel. Door de beleidsontwikkeling zoals die tot nu toe plaatsvond is nu min of meer een vast gegeven dat als er sprake is van een landinrichtingsactiviteit in een GLE, dit moet geschieden onder de noemer van herinrichting. Eigenlijk is dat een zeer ongelukkig uitgangspunt. Uitgaande van het vastgestelde beleid dat bij de planning van de GLE met beheer van het gebied centraal moet staan. Het zou zo moeten zijn dat de behoefte aan inrichting afhankelijk wordt gesteld van een te ontwikkelen visie op het gewenste gebied en beheer van het halfnatuurlijke kultuurlandschap. Nu er een andere werkwijze wordt gevolgd bestaat het gevaar dat door onvoldoende kennis van het gebied het GLE-beleid niet kan worden gerealiseerd.

Gestalte geven aan de GLE-Roden-Norg hangt vooraf af van de geohydrologische kennis van het gebied. Kort gezegd komt het er op neer dat er een goed inzicht moet komen om welke bodems het gaat en hoe het water zich daarin voortbeweegt. Zou men in

Oosterkamp Een

Grote landschapseenheden

Aard en functionele betekenis:

Grote samengestelde gebieden, die een samenhangend geheel vormen en in het bijzonder van betekenis zijn voor het natuur- en landschapsbehoud

Omvang

Doorgaans groter dan 5000 ha.

Aantallen

40-tal gebieden. Grote landschapseenheden vallen in ongeveer de helft van de gevallen samen met nationale landschappen

Beleidsgevolgen

Bescherming en beheer van de GLE's wordt als essentiële uitspraak aangemerkt; inbreuk op karakter en waarden niet dan in geval van zwaarwegende maatschappelijke belangen; in geval van landinrichting als regel herinrichting; hoge prioriteit voor toepassing van instrumenten voor bescherming en beheer.

Figuur 1

Nationale landschappen

Grote(re) samengestelde gebieden, die een samenhangend geheel vormen en van betekenis zijn voor het natuur- en landschapsbehoud en voor de openluchtrecreatie en het toerisme.

Groter dan 10.000 ha. Deze oppervlaktentorm houdt mede verband met de wenselijkheid om via adequate inrichting en zonering te kunnen voorkomen dat de doelstellingen van openluchtrecreatie en natuur- en landschapsbehoud met elkaar in konflikt komen.

20 nationale landschappen. Nationale landschappen omvatten in de meeste gevallen grote landschapseenheden.

Extra prioriteit voor toepassing van instrumenten voor bescherming van beheer en voor de bevordering van mogelijkheden voor recreatief medegebruik; in geval van landinrichting als regel herinrichting.

de praktijk, zonder goed onderzoek, overgaan tot kultuurtechnische ingrepen in het gebied dan zal een rechtstreeks gevolg kunnen zijn dat natuurgebieden, relatienotagebieden uiteindelijk onaanvaardbare schade

oplopen. Maar vooral de actuele en potentiële natuur- en milieuwaarden van het gehele GLE-gebied. Met andere woorden de totaliteit en de samenhang zal op onverantwoorde wijze geweld worden aangedaan.

Eenerstukken

Uit het onderzoek, tot nu toe verricht, is duidelijk geworden dat de situatie in het gebied Roden-Norg heel gevoelig ligt. De unieke plantengemeenschappen die we er aantreffen zijn sterk afhankelijk van het huidige calciumrijke water dat beschikbaar komt. Zelfs kleine ingrepen brengen hierin zodanige veranderingen dat de hier thuishorende plan-

tengroei zich niet meer kan handhaven. Ook verandering van de kwelsituatie zal grote gevolgen hebben. Het is wat dat betreft te betreuren dat de Landinrichtingsdienst voor het gehele herinrichtingsgebied geen integraal geohydrologisch onderzoek heeft laten instellen, maar zich slechts beperkt tot de beekdalen.

Norgerholt met Norgeres

Boeren in Noord-Drente

Niet ontkend kan worden dat ook de boeren in Drente met een aantal problemen zitten die opgelost moeten worden. Maar oplossingen die we tot nu toe gewend zijn, leiden niet alleen tot nog meer liters melk, maar dragen ook bij aan een nog groter mestoverschot, het verzieken van de bodemstructuur, zure regen, lange werktijden en de moeilijke positie van jonge boeren. Dat houdt in dat we in dit gebied niet moeten kiezen voor de traditionele aanpak van dieper ontwateren, verharderen van zandwegen, het op grote schaal opruimen van bodem en singels.

De inzet zou eigenlijk moeten zijn dat het schaarste-aspekt, dus waar de Nederlandse samenleving echt om vraagt, een duidelijke rol gaat spelen. Dus geen ongewenste en dure kulturetechnische ingrepen die leiden tot meer melk en mest en aantasting van waardevolle landschappen.

Een ruimere toepassing van de Relatienota, 2800 ha in plaats van de voorgestelde 2000 ha, grote delen van gebied brengen onder de werkingssfeer van de Bergboerenregeling en het op ruime schaal afsluiten van onderhoudsovereenkomsten voor houtwallen en singels. Globale berekeningen laten zien dat zodoende een jaarlijkse geldstroom van ongeveer f 3 miljoen tot stand kan komen.

De natuurbescherming is verder voorstander dat in plaats van kulturetechnische ingrepen de boer enkele hektaren meer met melk krijgt toegewezen. Ook het van toepassing verklaren van de werking van de Relatienota binnen het gehele GLE-gebied zou moeten plaatsvinden. En in plaats van de zeer hoge investeringen in geheel nieuwe bedrijfsvestingen zou de geldstroom moeten gaan in de richting van oude bedrijfsgebouwen die daarmee opgeknapt en uitgebreid kunnen worden.

De Grote Landschapseenheid Roden-Norg is nog zodanig gaaf en samenhangend dat hij behoort tot de top-tien van de Nederlandse Landschappen. Om dat zo te houden en de streek een toekomst te bieden is er een aanmerkelijk krachtige bestuursinspanning nodig. Dit vraagt van de betrokken bestuurders dat men niet alleen in bestuurlijke zin de Noord-Drentse problematiek tot een goed einde brengt. Het gaat immers om de ontwikkeling van een waardevol gebied waar mensen een boterham moeten verdienen maar ook een duidelijke rol heeft voor natuur en landschap en recreatie.